

Sociologia monografică a lui D. Gusti: legitimitatea unei sinteze

Maria Larionescu
Universitatea București

Articolul pune în discuție câteva idei privind laboratorul intim în care D. Gusti a construit sistemul monografiei sociologice ce a stat la baza cercetărilor monografice de teren în satele românești. Sunt aduse argumente care atestă abilitățile gustiene de a înfăptui o sinteză creatoare, originală a unora dintre cele mai reputeate contribuții europene – germane, franțuzești și românești. Este prezentat un exercițiu de sinteză gustian centrat pe analiza cauzalității sociologice, îndeosebi a legii paralelismului sociologic și a principiului interdisciplinarității.

În „inventarul schematic” al sociologiei clasice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Raymond Boudon remarcă trăsătura funciarmente „eteroclită” a disciplinei, care face iluzorie orice încercare serioasă de unificare a tradițiilor teoretice diferite. Nu face excepție nici lucrarea de referință *The Structure of Social Action* a sociologului Talcott Parsons (1937), care, în ciuda erudiției sale, nu a izbutit să creeze „o structură suficient de coerentă și de eficientă care să atragă și să ralieze în jurul ei pe termen lung întreaga comunitate sociologică” (Boudon, 1992/1997, 16). Evaluării făcute de sociologul francez îi corespunde mai degrabă soluția diversității paradigmatică a sociologiei, care nu este considerată nicidecum un defect al disciplinei ce trebuie remediat prin unificare teoretică.

În contrast cu aprecierea făcută de R. Boudon, imaginea contribuțiilor sociologice oferite de sociologii clasici și moderni, ce au avut un cuvânt de spus în edificarea disciplinei, relevă mai curând

efortul de reconstrucție pe baza tradițiilor variate moștenite. Însăși sociologia acțiunii, ce constituie obiectul tratatului coordonat de R. Boudon (1992/1997), este o paradigmă ce unifică tradiția durkheimiană a valorilor și reprezentărilor colective cu perspectiva weberiană asupra reconstrucției motivelor acțiunii actorilor sociali, lucru de altfel recunoscut de autor (1992/1997, 17-18).

Provocarea lansată de Boudon ne servește drept pretext pentru a pune în discuție câteva argumente referitoare la constituirea sistemului sociologiei monografice de către Dimitrie Gusti (1880-1955) prin „topirea” unor tradiții diferite, precum și la relevanța metodologică actuală a acestui efort de sinteză.

O prezentare succintă a sistemului gustian al monografiei sociologice relevă caracterul său complex de largă viziune teoretică, dar și ipostaza sa de metodă de investigație empirică. Opțiunea teoretică a profesorului Gusti conține un ansamblu coerent de teorii, concepte, idei, principii

ce specifică următoarele (Larionescu, 1996, 12): societatea se compune din unități sociale; esența societății este voința socială; voința socială se actualizează în manifestări constitutive economice și spirituale, reglementate de manifestări juridice și politice; voința socială este condiționată în manifestările ei de cadrele vieții sociale (cosmic, biologic, psihic și istoric); schimbările suferite de societate prin activitățile desfășurate și sub influența factorilor condiționați sunt denumite procese sociale; începuturile de dezvoltare surprinse în realitatea prezentă și care pot fi prevăzute se numesc tendințe sociale.

D. Gusti a reușit performanța rară de a ieși din cadrele teoretice ale sistemului său și de a construi, împreună cu principalii săi discipoli, o *paradigmă sociologică* de rezonanță națională și internațională ce a susținut și generat prima Școală sociologică națională și o vastă mișcare monografică. Momentele principale ale construcției paradigmei sociologiei monografice pot fi sintetizate după cum urmează: utilizarea sistemului monografiei sociologice ca fundament analitic al cercetărilor nemijlocite pe teren a satelor românești, prin operaționalizarea lui în tipurile fundamentale de ipoteze ale cercetării empirice (ipoteza monografiei exhaustive sau integrale, ipoteza monografiei cu problemă-cheie, ipoteza monografiei sumare sau tipologice, comparative, ipoteza monografiei zonale cu și fără sat-pilot, ipoteza monografiei tematice); constituirea de comunități științifice moderne și instituționalizarea lor sub forma echipelor monografice interdisciplinare care au împărțit concepția teoretică și metodologică a lui D. Gusti; experimentarea „cunoașterii tacite” în procesul de cooperare interdisciplinară în cadrul echipelor monografice; codificarea experienței de cercetare monografică prin sistematizarea și publi-

carea „regulilor unei bune cercetări monografice”, ale analizei problemelor sociale, organizării muncii colective pe teren, verificării și redactării materialului empiric.

Paradigma monografiei sociologice se sprijină pe o istorie intelectuală bogată și variată a fondatorului Școlii monografice. Momentele principale ale sedimentării premiselor teoretice și metodologice ale concepției lui D. Gusti pot fi approximate în trei etape decisive ale formației sale științifice și culturale: lecția germană, lecția franceză și lecția românească.

Lecția germană a început cu experiența dobândită de D. Gusti la Laboratorul de psihologie experimentală din Leipzig, coordonat de W. Wundt (1832-1920) și a continuat cu pregătirea sa în seminariile de economie politică conduse de K. Bucher (1847-1930) și G. Schmoller (1838-1917), de istorie culturală ale lui K. Lamprecht (1856-1959), în seminarul criminalistic ținut de F. Liszt (1851-1919), precum și în lecțiile de statistică cu F. Tonnies (1855-1936). Influența culturii germane filosofice, psihologice, istorice, juridice asupra lui Gusti poate fi depistată în configurația sistemului monografiei sociologice prin câteva „urme” semnificative.

Sociologul român a analizat și reținut cinci descoperiri ale lui W. Wundt, care și-au păstrat valabilitatea și astăzi (Gusti, 1971, 105-108): principiul „sintezei creatoare” sau al „creșterii energiei spirituale”, dovedit experimental, prin care fiecare complex născut din simple reprezentări sau sentimente este ceva nou, cantitativ și calitativ, ce depășește suma elementelor componente; „creșterea energiilor spirituale” rezultate din principiul „heterogeniei scopurilor”, constatată experimental în actele de voință (cu alte cuvinte, acțiunile finale depășesc motivele inițiale ale voinței, pe parcursul acțiunii apărând evenimente noi, motive noi ce produc noi efecte,

o „schimbare de axă” ce poate fi exprimată prin dictonul „tu crezi că trăiești și devii trăit”); principiul voluntarist al percepției și actualității (Gusti nu a redus toate fenomenele sufletești la voință, cum a procedat Schopenhauer, și nici nu a desprins voința de conștiință); principiul analizelor relaționiste; principiul contrastelor psihice și al întăririi contrastelor, considerat de G. Tarde ca lege istorică.

D. Gusti și-a însușit aceste principii wundtiane, încorporându-le în propriul edificiu teoretic după un proces foarte serios de distilare logică și critică a acestei experiențe. Astfel, după cum singur mărturisește, el a apreciat la psihologul german înțelegerea realității sociale ca totalitate voluntară, căreia îi este proprie puterea de actualizare, ideile și sentimentele acționând ca motive ale voinței colective. De asemenea, el a preluat de la W. Wundt și K. Bucher teza conform căreia prin cercetarea „manifestărilor” concrete ale psihologiei popoarelor trăind în „viață socială”, respectiv prin studierea limbii, a obiceiurilor, religiei, dreptului, artei, se poate depista viața psihosocială a popoarelor respective, studiile etnologice putând înlocui cu succes testele de laborator care erau imposibil de aplicat marilor creații omenești. În același timp, D. Gusti a evaluat critic experiența lui Wundt, făcând două observații de mare finețe analitică: a) psihologia experimentală centrată pe viața sufletească a individului ar fi trebuit să servească drept fundament indispensabil cercetării vieții sociale. Dar la Wundt nu se face legătura între tratarea problematicii psihologiei popoarelor și rezultatele psihologiei experimentale; b) psihologia popoarelor descrisă de Wundt nu pleca de la popor sau de la națiune, ci doar de la manifestările lor variate, ignorându-se o resursă explicativă esențială (Bădescu și Ungheanu, 2000, 446-471).

Lecția franceză s-a resimțit cu precădere în câteva accente fundamentale ale operei gustiene. Ideea socializării științelor și a viziunii multidisciplinare era practică de cercetătorii grupați în jurul reputei reviste *L'Année Sociologique*, fondată de E. Durkheim în 1897. Sociologul român, care a studiat un an în Franța cu E. Durkheim (1858-1917) și G. Tarde (1843-1904), a sesizat ideea fecundă a Școlii sociologice conduse de Durkheim, de a asocia spiritul, sociologic cu istoria, etnologia, economia politică, științele juridice și de a lucra multidisciplinar, prin eforturi de cooperare între specialiști cu formații diferite. Dar așa cum bine observă H.H. Stahl (1971, 80-81), el nu va fi satisfăcut de soluția franceză a cooperării diverselor specialități prin eforturi juxtapuse, fiecare concentrându-se asupra punctului de vedere al specialității, urmând ca *post festum* să se conecteze rezultatele, eventual prin elaborarea unor culegeri de studii asupra temei în cauză. O altă moștenire franceză se referă la valorizarea cercetărilor monografice zonale asupra familiilor muncitorilor europeni, efectuate de Școala lui Fr. Le Play (1806-1882). Profesorul Gusti a apreciat (Gusti 1934/1968, 300-302) acest „vast repertoriu de fapte descrise cu îngrijire”, dar s-a delimitat critic de „teoriile foarte discutabile” în lumina cărora au fost comentate datele empirice, de reduționismul metodei monografice practicate de Le Play, care se centra pe studiul bugetelor de încasări și cheltuieli ale familiilor de lucrători. În al treilea rând, elevul român al lui Durkheim și-a însușit regulile metodei sociologice durkheimiene, dar neîncorporându-le în „micul său tratat de observație” (Gusti 1934/1968, 312-321), nu însă înainte de a adăuga o regulă străină pozitivismului francez, de proveniență fenomenologică germană, ce privea caracterul intuitiv al observațiilor de teren, dezvăluit prin

„scormonirea de sensuri, nu printr-o înregistrare pasivă”, „prin trăire sau pe cale intelectuală”. Există însă un filon al sociologiei clasice franceze care l-a înrâurit semnificativ pe fondatorul Școlii de la București, ignorat de critica de specialitate poate și pentru că Gusti însuși nu a făcut nici o referire, nici o mențiune expresă la această moștenire. Este vorba de unele *intuiții similare ale sensului priorității întregului asupra elementelor sale constitutive*, identificabile în sociologia lui A. Comte (1798-1857), E. Durkheim și D. Gusti. Foarte probabil că teoria organismului social și legea preponderenței sociale a forței materiale elaborate de A. Comte (o foarte bună prezentare a acestora se află în Bădescu, 1994, 73-86 ; Ungureanu, 1990, 73-80), precum și ideile-program privind prioritatea istorică și logică a societății asupra individului, elaborate de Durkheim, au produs o impresie puternică asupra autorului român. Dovada o constituie afinitatea, de-a dreptul obsesivă, a concepției gustiene față de ideea metodologică a interdependenței părților totului social și a supradeterminării elementelor constitutive de către sistemul social.

Lección românească este semnificativă prin cel puțin două resurse esențiale de care a beneficiat profesorul Gusti. În primul rând, este vorba de studiile asupra satelor românești și a problemei agrar-țărănești, efectuate de diferiți specialiști, precum și de mișcarea monografiilor sociologice sătești (o prezentare excelentă a literaturii monografice a satelor românești se află în Ion Chelcea, 1934/1991 ; 2002). În al doilea rând, sunt de menționat activitățile de reformare a vieții satelor românești, inaugurate de gânditori și politicieni pașoptiști precum N. Bălcescu, B. Catargiu, Ion Ionescu de la Brad și continuate de tradiția haretistă de ridicare a satelor prin bănci, școli, biblioteci,

spitale, cooperative, obști de cumpărare și arendare a moșiilor de către țărani. D. Gusti a considerat aceste tradiții drept premise cognitive și pragmatice ale propriului său sistem de sociologie monografică și ale acțiunii culturale de reformare socială a satului românesc.

Un exercițiu de sinteză creatoare

Urmând principiile indicative ale psihologiei experimentale și colective (psihologia popoarelor), trecute prin filtrul propriei reflecții, Gusti ajunge, printr-o minuțioasă analiză logică și critică a doctriinelor sociologice, la o opțiune teoretică personală cu puternice note de originalitate, recunoscute de examinatorii tezei sale de doctorat, W. Wundt, K. Lamprecht, K. Bucher, precum și P. Barth, care i-a publicat lucrarea de doctorat în revista sa. În lucrările succesive pe care le-a elaborat, îndeosebi în *Științele sociale, sociologia, politica și etica în interdependența lor unitară : prolegomene la un sistem* (1909-1910), *Despre natura vieții sociale* (1910), *Realitate, știință și reformă socială* (1919), *Sociologia monografică, știință a realității sociale* (1934), *Problema sociologiei. Sistem și metodă. Trei comunicări* (1940, Academia Română), Dimitrie Gusti își precizează și desăvârșește teoria voinței sociale, căreia îi conferă un statut de centralitate în ansamblul sistemului sociologic. El a izbutit să construiască un veritabil catehism sociologic (după expresia lui M. Vulcănescu) fundamentat pe conceptul voinței sociale.

Printr-un efort de sinteză creatoare, profesorul D. Gusti a definit voința socială ca o totalitate autonomă de manifestări spirituale și economice, reglementate juridic și politic și condiționate cosmic, biologic, psihic și istoric. Ca și maestrul său

Wundt, Gusti considera că nimic nu se petrece în viața socială care să nu-și aibă izvorul în acțiunile și relațiile „indivizilor voitori”. Fiind înzestrați cu voință, indivizii o actualizează prin acțiunile și raporturile lor : voința este acel principiu socializator ce conferă ideilor, sentimentelor, reprezentărilor putere de realizare, de actualizare în plan social. „Socialul este activitate, faptă” ; „societatea este realitate vie, ea trăiește întrucât se manifestă”. Ori tocmai voința socială are în constituția sa intimă mișcarea, manifestarea, ea fiind „eminamente activistă”.

Abilitățile intuitive ale fondatorului Școlii de la București s-au dovedit productive și în „transferul” de sociabilitate asupra voinței sociale, demonstrând existența unei legături intime între caracterul social de activitate al acesteia și constituția sa psihică. Modelul gustian al voinței sociale combină, în chip original, morfologia sa cu funcțiunea morală primordială pe care o îndeplinește. Cu alte cuvinte, în virtutea constituției sale interioare, voința socială este purtătoarea unei calități morale intrinseci, și anume capacitatea de a crea unitățile sociale. O detaliere a consecințelor socializatoare ale morfologiei voinței sociale se află în M. Larionescu (1996, 14-18).

O altă dimensiune a moștenirii culturale germane, din direcția filosofiei kantiene și husserliene, privește opțiunea fenomenologică asumată de D. Gusti, nu însă înainte de a o „contagia” cu influențe pozitiviste franceze și românești. Educația sa l-a sensibilizat față de cele două influențe copleșitoare din filosofia germană, cea kantiană de la începutul secolului al XIX-lea și cea a lui Ed. Husserl (1859-1938) de la începutul secolului al XX-lea. D. Gusti a descoperit în filosofia germană o teorie a subiectivității, opusă „determinismelor”

exterioare, populare în epocă, ce susținea că ordinea colectivă, „sensul realității”, „sensul structurii” sunt construite cu ajutorul intenției și al experienței individului ; în viziunea fenomenologică, percepția individului, puterea conștiinței sale structurează realitatea, creează axe de referință spațiale și temporale. Autorul român a deprins, în contactul cu filosofia germană, un stil de argumentare constructivistă în care indivizii sunt cei ce produc lumea integrată, structurată, familiară din fragmente schimbătoare, atomizate, discrete, cu sprijinul tehnicilor constitutive ale conștiinței (analogii, combinații). Profesorul Gusti va recepta cu sensibilitate rolul decisiv al abilităților indivizilor și al grupurilor de a produce o lume familiară, „cunoscută deja” ca tipuri culturale ale vieții sociale.

Vom recunoaște în edificiul sociologiei monografice gustiene această poziție teoretică prin câteva semne distinctive : acreditarea voinței sociale ca principiu catalizator, dinamic, *causa causans* ce conferă putere de actualizare ideilor, sentimentelor, reprezentărilor ; recursul la deducția transcendentă a categoriilor din analiza acțiunii sociale pentru construcția teoriei cadrelor și manifestărilor voinței sociale, a conceptelor de unități, procese și relații sociale ; valorizarea comprehensiunii în metodologia explicației fenomenelor și a proceselor sociale. Dacă D. Gusti ar fi construit sistemul său sociologic în perimetrul exclusiv al principiilor fenomenologice, ar fi rezultat o concepție de natură constructivistă pură, fără imixțiuni din alte tradiții teoretice. În realitate, edificiul său teoretic este unul de sinteză între tradiții teoretice alternative, fenomenologice și deterministe. Cel mai intuitiv exemplu de sinteză teoretică și creatoare înfăptuită de D. Gusti este concepția sa asupra *cauzalității sociologice*.

Modelul gustian al cauzalității sociologice: sinteză creatoare între tradiția fenomenologică și teoriile sociologice deterministe

Punctul de plecare în elaborarea modelului cauzalității sociologice a fost analiza critică cuprinzătoare a științelor sociale particulare și a sociologiilor de ramură, întreprinsă de fondatorul Școlii de la București. Urmând metodologia kantiană a deducției transcendente (Herseni, 1934, 98-99), Gusti a reținut patru categorii ce îndeplinesc funcțiunea de „condiție generală *a priori* sub care lucrurile pot deveni obiecte ale cunoașterii noastre în general” (Kant). Acestea sunt cadrele voinței sociale: cadrul cosmic (mediul natural geografic), cadrul biologic (factorii biologici, demografici, rasiali), cadrul istoric (cultura moștenită) și psihic (psihologie colectivă, opinie publică).

O radiografie a viziunii lui Gusti asupra cauzalității sociologice arată un demers creator de prelucrare analitică a tradițiilor deterministe de explicare cauzală a fenomenelor sociale (legi cauzale de tip geografic, biologic, istoric, psihologic), cu un adaos necesar de contrapondere subiectivă (motivarea afectivă și rațională a voinței sociale), având funcția de a relaxa și relativiza cauzalitatea rigidă, mecanicistă. Spre deosebire de explicațiile deterministe oferite de „sociologiile parțiale”, unde apariția cauzei este întotdeauna urmată de producerea efectului, modelul cauzal gustian este conceptualizat în termeni de condiționare, în care cauza clasică apare sub ipostaza de virtualități, indeterminare, probabilitate, fascicul de posibilități. Cadrele nu au capacitatea să determine în chip univoc transformări (manifestări) sociale, ele nu indică niciodată, în chip nemijlocit, o necesitate, ci doar „un câmp de virtualități ce urmează să fie actualizate” de puterile voinței sociale

(Gusti, 1946, 54). Cercetările pe teren cu instrumentarul cadrelor și al manifestărilor voinței sociale au furnizat dovezi în acest sens, constând în numeroase situații în care, în aceleași cadre apar manifestări diferite sau în cadre diferite apar manifestări asemănătoare (Gusti, 1946, 53). De pildă, coloniștii moți de lângă Timișoara, observă Gusti, continuă să profeseze meseriile de „negustori ambulanti săraci în câmpiile mănoase ale Banatului”, iar coloniștii macedoneni din Dobrogea „perseverează în păstorit și comerț în mijlocul tătarilor și turcilor agricultori”.

Pentru autorul sistemului monografiei sociologice, factorii de mediu natural și social, luați în sine, nu au o semnificație sociologică explicativă, nu intră în categoria cadrelor voinței sociale, întrucât nu satisfac cerința *relației* dintre circumstanțele naturale și sociale și viața socială. Această relație este multiformă: provoacă acțiuni și reacții, luptă necontenită, influență reciprocă, constrângere, presiune, conformism, autonomie, inovație, supraviețuire etc. „Mecanismul vieții sociale e doar declanșat, dezlănțuit de cadre, dar reacțiunea se săvârșește după o structură care-i aparține” voinței sociale (Herseni, 1934, 100). Izbindu-se de împrejurările diferite de mediu, precizează Gusti, voința socială este înrăurită în expansiunea ei, dar în același timp ea câștigă o resursă esențială, și anume materialul de care se servește pentru a crea manifestările spirituale, economice, etico-juridice și politico-administrative.

Nu mai puțin originală este și viziunea lui Gusti asupra teoriei manifestărilor voinței sociale. Definite drept categorii *a priori* care structurează realitatea socială, manifestările economice și cele spirituale constituie substanța vieții sociale, în vreme ce manifestările juridice și politice alcătuiesc funcțiunea acesteia. Tipologia manifestărilor gustiene își află izvorul de

inspirație în filosofia kantiană. Tr. Herseni prezintă raportul dintre cele două tipuri de manifestări, formulat de D. Gusti ca un răspuns kantian : activitatea economică și spirituală fără reglementarea juridică și ierarhizarea etică ar fi o activitate oarbă, haotică ; activitatea juridică, morală, politică și administrativă fără o materie pe care să o organizeze ar fi o activitate lipsită de conținut, goală (Herseni, 1934, 102).

Prin acest sistem sociologic, D. Gusti a deschis o nouă direcție în cercetarea complexității omului sub tripla lui ipostază de personalitate, societate și cultură. Două dintre inovațiile sale metodologice au atras atenția comunității științifice, prezentând relevanță și astăzi : legea paralelismului sociologic și principiul interdisciplinarității.

Legea paralelismului sociologic îl plasează pe D. Gusti pe poziția integralismului metodologic, cu unele note specifice în care s-au „topit” influențe teoretice alternative, provenind din școlile germană și franceză. În această lege, D. Gusti a prelucrat cu măiestrie ideile sociologice franceze privind supremația întregului, care își armonizează părțile componente și opțiunile fenomenologice germane asupra abilității indivizilor și a grupurilor sociale de a structura realitatea socială cu ajutorul categoriilor logice *a priori*. Demersul său se dovedește cu totul original ; legea paralelismului sociologic conceptualizează într-un chip inedit natura raporturilor dintre părțile totului social (cadre, manifestări, voință socială) : a) părțile totului se dezvoltă concomitent, nu succesiv ; b) raporturile părților sunt de interdependență, nu de subordonare. În opinia lui Gusti (1934, 8 și urm.), există un paralelism înlăuntrul cadrelor (cosmologic, biologic, psihologic și istoric), un paralelism înlăuntrul manifestărilor (economice, spirituale, juridice și politice) și un paralelism între cadre și

voință. Tr. Herseni și M. Vulcănescu au dezvăluit unele implicații metodologice profunde ale acestei legi asupra fundamentării conceptului de explicație sociologică integralistă (Larionescu, 1996, 22). Deși fiecare factor constitutiv al societății este esențial autonom, Tr. Herseni (1934, 107) precizează totuși, la fel ca și Gusti, că între ele sunt multiple corespondențe, corelații, interdependențe datorate determinismului comun al societății. Tipul social din care fac parte diferitele activități nu se realizează contradictoriu, ci odată cu anumite forme economice apar și o serie de forme spirituale, sau invers. Cauza, observă D. Gusti, o deține întregul care-și armonizează părțile, adaptându-le una alteia, iar variația concomitentă a părților indică, de cele mai multe ori, o determinare comună. Prin legea paralelismului social, D. Gusti atrage atenția asupra imposibilității de a explica o realitate concretă foarte complicată prin câteva elemente ce nu sunt decât abstracțiuni din nevoi de metodă, primatul deținându-l întregul, societatea. O explicitare deosebit de lămuritoare a sensului causal al legii paralelismului sociologic îi aparține lui M. Vulcănescu : „Nici una din împrejurările care condiționează faptele sociale nu constituie însă, luată în parte, o cauză a acestei vieți, ci numai o condiție a ei. Deosebirea este cunoscută. Nici una nu declanșează singură procesul de realizare, nu reprezintă în realitate forța care declanșează acțiunea de manifestare. Causală e numai acțiunea concomitentă a tuturor condițiilor, în măsura în care realizează o unitate în act, o totalitate vie, dinamică : voința socială. De unde nevoia de a cerceta acțiunea paralelă a acestora și contopirea lor într-o singură unitate” (Vulcănescu, 1932, 218).

Formula causalității sociologice, la care ajunge autorul, este surprinzător de originală și rezistentă la proba timpului :

numai împreună, voința socială (cu întreaga ei morfologie intimă) și cadrele sale naturale și sociale alcătuiesc cauzalitatea sociologică sau, codificat, $V + C = M$ (Voință + Cadre = Manifestări). Cât de actuală este viziunea gustiană asupra principiului cauzalității sociale se poate vedea cu ușurință din felul cum l-a aplicat în cercetarea satului românesc. D. Gusti a tratat cu superioară înțelegere agricultura ca valorizare a cadrului natural (climă, sol, relief) și social (tradiții, obiceiuri, opinie publică) de către priceperea și voința omenească. În acest context, preciza autorul, este explicabil eșecul reformelor agrare succesive, de la 1864 și până la exproprierea de după primul război mondial, datorat modalităților lor unilaterale de înfăptuire. Principalul neajuns al reformelor agrare, specifică Gusti, este acela că „s-a dat pământ țăranilor, dar nu s-a făcut educația voinței țăranilor improprietăți pentru a face agricultură rentabilă”; succesul unei reforme agrare, susținea el, depinde hotărâtor de „trezirea voinței de mai bine, de deșteptarea de noi trebuințe”, deoarece „potențele vieții țărănești trebuie actualizate” (Gusti, 1946, 54).

Principiul interdisciplinarității constituie o altă contribuție gustiană cu caracter de sinteză *sui generis*. Noutatea ideii poate fi mai bine pusă în lumină dacă o plasăm în contextul istoric în care s-a creat. În majoritatea cazurilor, debutul sociologiei a fost acompaniat de tendințe separatiste față de celelalte discipline socioumane. Astfel, în Franța, sociologia s-a afirmat printr-un efort susținut de delimitare și autonomizare față de demersul altor științe sociale particulare. Abia treptat, pe măsura recunoașterii instituționale a disciplinei, s-au accentuat tendințele de cooperare cu celelalte științe sociale. Am văzut mai sus că Școala de sociologie condusă de E. Durkheim a lucrat multidisciplinar, fiecare specialist studiind independent câte

o societate primitivă și publicând apoi rezultatele. Cu alte cuvinte, multidisciplinaritatea era o operație de juxtapunere a unor eforturi și rezultate individuale, paralele. Preluând ideea franceză, dar delimitându-se de ea, Gusti a reconstruit în întregime experiența cooperării între diferite științe încorporând-o în schema analitică a sistemului voinței sociale, cadrelor și manifestărilor voinței sociale, ghidat de legea paralelismului sociologic. Din acest laborator analitic a rezultat principiul interdisciplinarității, care vine cu o noutate de necontestat. Aici, cooperarea științelor sociale particulare se sprijină pe terenul sociologiei, prin dizolvarea punctelor de vedere specifice în sinteza sociologică, prin „sociologizarea” disciplinelor particulare; în viziunea gustiană, fiecare știință particulară își depășește obiectul specific și tinde să aibă nu doar o valoare în sine, ci și una „pozițională”, determinată de poziția respectivei științe în contextul structural al întregului (Stahl, 1971, 80-81). Produsul proiectat al unei abordări interdisciplinare va fi o sinteză care nu exclude punctul de vedere specializat, ci îl răsuțește cu fața spre condiționarea socială a fenomenului, spre înțelegerea funcționalității sale în contextul social dat. Practica metodologică a echipelor monografice interdisciplinare a depășit simpla conectare a activităților atomizate, specializate ale reprezentanților diferitelor științe exacte și sociale, conducând la o reconciliere reciprocă în cadrul teoriei sociologice încă din faza inițială a cercetărilor, nu doar în faza finală a redactării. În acest scop s-a procedat la tratarea simultană a aceluiași fenomen prin dezbateri sistematice pe teren, prin coordonarea eforturilor de întocmire a dosarelor comune de probleme, a ședințelor de informare periodică a coechipierilor, prin planurile comune de redactare a materialului adunat etc. Cooperarea diferiților

specialiști cu sociologii, în echipele monografice, în ciuda tuturor limitelor inerente începutului, a fost rodnică atât pentru sociologie, cât și pentru celelalte discipline, întrucât le-a sporit capacitatea de a rezolva probleme spinoase, de a orienta investigația spre fapte relevante pentru natura problemei cercetate și totodată semnificative pentru conceptualizare.

Îmbogățirea reciprocă a perspectivelor disciplinare

Perspectiva sociologică a potențat și îmbogățit propria optică a medicilor, economiștilor, esteticienilor, folcloriștilor, juriștilor etc. Astfel, o atentă examinare a monografiilor publicate va depista în rapoartele detaliate de cercetare, alcătuite de diferiți specialiști, preocupări inedite pentru reprezentanții respectivelor discipline. De pildă, personalități de frunte ale antropologiei, esteticii și folcloristicii, cum sunt Fr. Rainer, V. Caramelia, T. Vianu, C. Brăiloiu, M. Pop, H. Brauner, au resimțit din plin efectele deschizătoare de orizont ale cooperării cu sociologii; sunt edificatoare, în acest sens, configurarea unui „lăstar viabil: antropologia culturală” (Geană, 1996, 217-221), tezele lui T. Vianu despre artă ca formă a muncii omenești, despre funcționalitatea artei în reconstrucția socială (Vianu, 1929), sau ideea subordonării criteriului estetic celui sociologic al valorii de circulație a melodiilor-tip sau arhetipurilor în cercetările lui H. Brauner asupra folclorului (Rostas, 2003, 76-77). Lista poate continua cu contribuțiile inedite ale geografilor V. Tufescu, I. Conea în direcția edificării geografiei sociale, ecologiei umane, organizării teritoriului. Nu mai puțin incitante au fost experiențele interdisciplinare pentru economiști ca N. Cornățeanu, V. Madgearu, R. Moldovan și alții, care au lărgit orientarea disciplinelor economice

spre contextul social-politic și cultural al societății românești din acea vreme (Caraioan, 1971, 123).

Conceptualizarea sociologică a beneficiat, la rândul său, de pe urma cooperării cu specialiștii din diferite discipline în mai multe direcții: formularea de scheme de clasificare, construcția de tipologii, ipoteze, idei generale, perspective inedite de investigație. Câteva exemple sunt concludente:

- analiza structurală și tipologia complexă a satelor devălmașe au însumat eforturi laborioase de cercetare istorică, de „arheologie socială” (Stahl, 1939; Abraham și Chelcea, 1996, 106 și urm.);

- formularea conceptelor complexe de bugete țărănești de tip autarhial, capitalist, proletar, mixt s-a întemeiat pe analize economice și statistice comparative;

- generalizarea empirică referitoare la vechea structură a satului Cornova ca sat de mazili, ce infirma supoziția originii iobage a acestei comunități, a necesitat activități de cercetare specifice privind reconstituirea social-istorică pe baza tehnicii „ridicării topografice” simultan cu studiul distribuției populației în teritoriu (Stahl, 1932).

Pe baza conlucrării dintre sociologie și disciplinele particulare au apărut noi direcții de cercetare sociologică, cum sunt sociologia istorică, sociologia creației populare, a familiei, sociologia geografică, medicală, economică, sociopsihologie.

Prin problematica abordată, conceptele și ipotezele utilizate explicit și implicit în demonstrațiile asupra evoluției istorice și a tendințelor satelor românești, prin unghiul de vedere interdisciplinar introdus în analiza sociologică a spațiului rural, sinteza monografiei sociologice gustiene a devenit o instanță critică ce modelează înțelegerea comunităților sătești. Opțiunea teoretică și metodologică a întemeietorului Școlii de la București oferă deschideri

stimulative dezbaterilor contemporane asupra tradițiilor autoreflexive ale disciplinelor socioumane, plecând de la argumente bazate pe fapte privind existența unui univers comun al sociologiei, etnologiei, psihologiei, istoriei culturii.

Bibliografie

- Abraham, D. și Chelcea, S. (1996). Contribuția științifică a profesorului H.H. Stahl la cunoașterea comunităților rurale românești. În M. Larionescu (coord). *Școala sociologică de la București. Tradiție și actualitate*. București: Editura Metropol.
- Bădescu, I. (1994). *Istoria sociologiei. Perioada marilor sisteme*. Galați: Editura Porto-Franco.
- Bădescu, I. și Ungheanu, M. (coord.). (2000). *Enciclopedia valorilor reprimite*, vol. I. București: Editura Pro-Humanitas.
- Boudon, R. (coord.). (1992/1997). *Tratat de sociologie*. București: Editura Humanitas.
- Caraioan, P. (1971). Profesorul Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București. În *Sociologia militans*, vol. IV, *Școala sociologică de la București*. București: Editura Științifică.
- Chelcea, I. (1934/1991). Literatura monografică a satelor noastre și problemele în legătură cu studiul satului românesc. Momente principale. *Sociologie Românească*, 5-6, 355-364 (republicat).
- Chelcea, I. (2002). *Privire către noi înșine, ca popor*. Pitești: Editura Universității din Pitești.
- Geană, G. (1996). Școala monografică și antropologia. O relație interdisciplinară și devenirea ei. În M. Larionescu (coord.). *Școala sociologică de la București. Tradiție și actualitate*. București: Editura Metropol.
- Gusti, D. (1934). Sociologia monografică, știință a realității sociale. În T. Herseni. *Teoria monografiei sociologice*. București: Institutul Social Român.
- Gusti, D. (1934/1968). Sociologia monografică, știință a realității sociale. În D. Gusti. *Opere*, vol. I. București: Editura Academiei.
- Gusti, D. (1946). *Sociologia militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. I. *Cunoaștere*. București: Fundația Regele Mihai I.
- Gusti, D. (1971). Fragmente autobiografice. Autosociologia unei vieți: 1880-1955. În D. Gusti. *Opere*, vol. V. București: Editura Academiei.
- Herseni, T. (1934). *Teoria monografiei sociologice*. București: Institutul Social Român.
- Larionescu, M. (1996). Dimitrie Gusti – Fondatorul Școlii sociologice de la București. În M. Larionescu (coord.). *Școala sociologică de la București. Tradiție și actualitate*. București: Editura Metropol.
- Rostas, Z. (2003). *Sala luminoasă. Primii monografiști ai Școlii gustiene*. București: Editura Paideia.
- Stahl, H.H. (1932). Vatra satului Cornova. *Arhiva pentru știința și reforma socială*, anul X, 1-4.
- Stahl, H.H. (coord.). (1939). *Nerej. Un village d'une region archaïque*. vol. I. București: Institutul Social Român.
- Stahl, H.H. (1971). Învățăminte metodice și tehnice. În *Sociologia militans*, vol. III, *Școala sociologică de la București*. București: Editura Științifică.
- Ungureanu, I. (1990). *Paradigme ale cunoașterii societății*. București: Editura Humanitas.
- Vianu, T. (1929). Realitatea artistică în cercetarea monografică. Comunicare în cadrul Secției de sociologie a ISR. După P. Caraioan. Profesorul Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București. În *Sociologia militans*, vol. IV, *Școala sociologică de la București*. București: Editura Științifică.
- Vulcănescu, M. (1932). Teoria și sociologia vieții economice. Prolegomene la studiul morfologiei economice a unui sat. *Arhiva pentru știința și reforma socială*, anul X, 1-4.

Abstract

The article focuses on D. Gusti's personality and activity of creating the system of the sociological monography, further used as an analytical basis for the direct field research in the villages. The study points to the fact that the Gustian sociological system is an original, creative synthesis of some of the most important European scientific contributions, especially German, French and Romanian. A more comprehensive image of the Gusti's performance has been structured into two directions: sociological causality, especially the law of sociological parallelism, and the interdisciplinary principle.

Primit la redacție : mai 2005